

نگرش کتابداران نسبت به جایگاه آتی خود در عرصه تحولات فناورانه: (مورد پژوهی: کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی)

مریم زبردست | اکرم زیارتی عزیز

چکیده

هدف: شناسایی نگرش کتابداران شاغل در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی در مورد نقش و آینده حرفه‌ای خود و عوامل کلیدی مؤثر بر آن.

روش/ رویکرد پژوهش: پیمایشی- توصیفی از نوع کاربردی است. جامعه پژوهش کلیه کتابداران شاغل در بخش‌های مختلف کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی (۸۰ نفر) بودند. از پرسشنامه به‌عنوان ابزار گردآوری داده‌ها در سه بخش عوامل درونی، بیرونی، و نگرشی استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و شاخص‌های پراکندگی همبستگی و آزمون دوجمله‌ای صورت گرفت.

یافته‌ها: از ۸۰ نفر کتابدار شاغل در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی تعداد ۶۴ نفر دانش‌آموخته رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی بودند. میانگین اهمیت به عوامل درونی، بیرونی، و نگرشی به ترتیب ۴/۰۹، ۳/۱۷، و ۴/۰۷ در مقیاس ۵ محاسبه شد. آزمون دوجمله‌ای با اطمینان بالا (۹۵٪) تأییدکننده اهمیت بالای عوامل درونی، بیرونی، و نگرشی است. ضریب همبستگی، ارتباط معناداری در نقش مؤثر عوامل درونی بر نگرش مثبت کتابداران نشان داد. نکته قابل اهمیت این است که کتابداران به‌خوبی از شرایط حاکم بر این رشته و ارتباط تنگاتنگ آن با فناوری‌های نوین اطلاع‌داشته‌اند و برای انطباق با آن تلاش می‌کنند.

نتیجه‌گیری: برای پاسخگویی به نیازهای آتی کتابداران، بازنگری در ساختار تشکیلات اداری و آموزشی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی در اولویت است. این اولویت زمینه را برای ترمیم تأثیر عوامل بیرونی بر نگرش حرفه‌ای کتابداران نسبت به جایگاهی که در آینده حرفه خواهند داشت فراهم می‌کند.

کلیدواژه‌ها

کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابداران آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، فناوری اطلاعات، جایگاه حرفه‌ای

نگرش کتابداران نسبت به جایگاه آتی خود در عرصه تحولات فناوریانه: (موردپژوهی: کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی)

مریم زبردست^۱

اکرم زیارتی عزیز^۲

دریافت: ۹۳/۰۲/۰۱

پذیرش: ۹۳/۰۶/۲۵

مقدمه

در سال‌های اخیر، توسعه پرشتاب فناوری اطلاعات در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی جلوه بیشتری می‌نماید (علیدوستی، ۱۳۸۵ به نقل از صادقیانی و حیدری، ۱۳۸۸، ص ۱۹۰). فهرست‌نویسی خودکار، نظام‌های بازیابی اطلاعات برخط، تحویل الکترونیکی مدارک، پایگاه‌های اطلاعاتی، نظام‌های خبره، مجموعه‌های الکترونیکی، رابط‌های تعاملی وب، خدمات مرجع مجازی، پورتال‌ها، وب‌سایت‌های کتابخانه‌ها مصداق‌های این توسعه هستند. با این تغییرات، کتابخانه‌های دیجیتالی و الکترونیکی در کنار کتابخانه‌های سنتی در حال تأسیس یا تکمیل هستند (رمضان^۳، ۲۰۰۴). این نوع کتابخانه‌ها از مزایای فراوانی برخوردارند: سرعت عملکرد، حافظه پرمایه، دقت بسیار زیاد در فراهم‌آوری، انباشت و بازیابی اطلاعات، صرفه‌جویی در نیروی انسانی، ایجاد ارزش افزوده، انعطاف‌پذیری در برابر نیازهای گوناگون، دسترسی یکپارچه به اطلاعات، امکان استفاده ارزان از سایر کتابخانه‌ها و پایگاه‌ها، روزآمدسازی و اصلاح اطلاعات به‌شکلی ساده و سریع، و اشتراک در منابع (فیتچر، ۲۰۰۳ به نقل از اسفندیاری مقدم و همکاران، ۱۳۹۱).

بسیاری از کاربران کتابخانه در استفاده از این نوع فناوری‌ها به کمک نیاز داشته و در مقابل، کتابداران نیز نقش تعیین‌کننده‌ای در فضای کتابخانه‌های دیجیتالی برعهده دارند (اسپسی، ۲۰۰۳ به نقل از صادقیانی و حیدری، ۱۳۸۷، ص ۲۰۳) زیرا کتابدار، تحلیل‌گر اطلاعات است، راه‌های ورود به پهنه‌های عظیم دانش و اطلاعات را بهتر از دیگران می‌شناسد

۱. کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛ کارشناس اطلاع‌رسانی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی (نویسنده مسئول)

zebardast_maryam@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛ کارشناس کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

akram.ziarati@yahoo.com

3. Ramzan

و می‌تواند فرصت‌های دستیابی به آنها را در اختیار دیگران قرار دهد. با پیشرفت فناوری و افزایش آگاهی، کتابداران صرفاً بر مهارت‌های سنتی خرد همچون مذاکره، جستجو، و آموزش پای‌بند نیستند، بلکه به توانایی‌های نوینی چون آشنایی با رایانه و شبکه‌های اطلاعاتی علمی فراگیر، تفکر نقادانه، و ارائه خدمات مرجع به جوامع چندفرهنگی و چندزبانی روی آورده‌اند (بقایی، ۱۳۸۴).

از سوی دیگر، کاربران امروزی خواهان خدماتی هستند که در گذشته وجود نداشته است. بنابراین، کتابدار پویا کاربران خود را در مرکز تمام فعالیت‌های کتابخانه خود قرار می‌دهد و برای فراهم‌سازی اطلاعات مورد نیاز کاربران، نوع سازماندهی دانش مورد قبول آنها، و انتشار اطلاعاتی که آنها می‌خواهند جایگاه خود را حفظ می‌کند (شفیق، ۲۰۰۷). این رویکرد مستلزم تغییر و تحول است. بدیهی است که هر تغییری، به‌ویژه برای کسانی که خود را در میان تغییرات پرتلاطم و عظیم انقلاب اطلاعاتی می‌یابند، افزایش اضطراب و تنش را به دنبال خواهد داشت. کاسل^۱ (۱۹۹۷، ص ۱۶۱) معتقد است که متخصصان اطلاع‌رسانی هم اکنون در حال بازنگری کار خود برای پذیرش آینده‌ای متفاوت هستند. در این راستا، آمادگی برای رسیدن به نگرش‌های جدید، ایجاد مدل‌های تجاری نو، به‌کارگیری هوشمندانه فناوری، و ایجاد ارتباطات تازه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به نظر می‌رسد، ترکیبی مناسب از این تحولات عظیم، آینده هیجان‌بخشی را برای متخصصان اطلاع‌رسانی رقم زند. در این شرایط، مطالعاتی که به شیوه‌های تطابق کتابداران با فناوری‌های روز و آینده‌محور می‌پردازند مطلوب خواهد بود.

در سال‌های اخیر مفاهیم «تهدید» و «فرصت» دغدغه ذهنی بسیاری از اندیشمندان و حرفه‌مندان کتابداری شده است، زیرا آینده این حرفه در هاله‌ای از ابهام قرار دارد. بسیاری از کارکردهای کتابخانه‌ها که تا به حال در حوزه مسئولیت کاری کتابداران بوده است، اکنون با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین توسط کارشناسانی از حوزه‌های دیگر انجام می‌گیرد (فتاحی، ۱۳۸۳، ص ۱۰۵). هافلر^۲ شرط حضور کتابداران در آینده حرفه‌ای را تغییر نگرش و سازگاری با شیوه‌های جدید کاری می‌داند. او به‌طور واضح بر این نکته اشاره می‌کند که اگر این امر صورت نگیرد، کتابداران جایگاه خویش را از دست خواهند داد (هافلر، ۲۰۰۲ به نقل از قاضی میرسعید، ۱۳۸۶). هانون^۳ نیز معتقد است که کتابداران باید خود را برای آموزش کاربران آماده کنند و این امر ممکن نخواهد بود مگر با تغییر در نگرش‌های حرفه‌ای (هانون، ۲۰۰۳ به نقل از حری و قاضی میرسعید، ۱۳۸۶)؛ زیرا نگرش افراد نحوه رفتار آنان را رقم می‌زند. شواهد تجربی نیز نشان می‌دهد که بخش اعظم عملکردهای انسان تحت تأثیر نگرش او انجام می‌پذیرد (مظفریان، ۱۳۸۷). از این رو، نگرش کتابداران نسبت به فناوری‌های جدید

1. Kassel
2. Haller
3. Hannon

نیز می‌تواند بر عملکرد و تصمیم‌گیری‌های آتی آنان تأثیرگذار باشد (وزیرپور کشمیری و نوروزی‌زاده قصری، ۱۳۸۹) و در پیش‌بینی رفتار آینده آنان مؤثر واقع شود.

با توجه به توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و همچنین تغییر نقش کتابداران در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، دغدغه کنونی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی پیش‌بینی احتمالی روند خدمات در آینده است.

در سند چشم‌انداز سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی آمده است که این مرکز باید به فعال‌ترین و غنی‌ترین مرکز کتابخانه‌ای در سطح منطقه و جهان اسلام تبدیل شود (آستان قدس رضوی، ۱۳۹۱) برای دست یافتن به این هدف، آگاهی از نگرش‌های کتابداران نسبت به فناوری‌های اطلاعاتی و خدمات پیشرفته آینده ضروری می‌نماید.

پیش‌تر در این زمینه پژوهش‌هایی صورت گرفته است. به‌طور مثال، فرهادی (۱۳۷۸) در پژوهشی به بررسی نگرش کتابداران درباره کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌های دانشگاهی شیراز پرداخت و نشان داد که نگرش بیش از ۷۰ درصد کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی شیراز نسبت به کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌ها مثبت بوده است. بین میزان تحصیلات و رشته تحصیلی کتابداران و نگرش آنها نسبت به کاربرد رایانه در کتابخانه رابطه معناداری وجود داشته است، در حالی که میان جنسیت و نگرش کتابداران نسبت به فناوری رابطه معناداری به‌دست نیامده است.

حرّی و قاضی میرسعید (۱۳۸۶) در پژوهشی درباره تأثیر عوامل درونی و بیرونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی کشور نسبت به جایگاه خود در آینده حرفه به این نتیجه رسیده‌اند که کتابداران و اطلاع‌رسانان به‌خوبی از شرایط آینده مطلع هستند و خود را برای انطباق با آن آماده می‌کنند. آنان همچنین حضور متخصصان رایانه را در حرفه خود نه تنها تهدیدی برای امنیت شغلی خود نمی‌دانستند، بلکه توانسته بودند خود را با روند تحولات فناوری‌های اطلاعاتی تطبیق دهند. از طرفی، آنها به این امر واقف بودند که اگر نتوانند خود را با تحولات فناوری در عرصه فعالیت‌های حرفه‌ای همگام نمایند، فرصت‌های شغلی خویش را از دست خواهند داد.

همچنین اسفندیاری مقدم و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای تطبیقی به بررسی دیدگاه مدیران کتابخانه‌های بیمارستان‌های آموزشی نسبت به جایگاه فناوری اطلاعات در این کتابخانه‌ها پرداختند. یافته‌های آنها نشان داد که درصد بالایی از مدیران (۹۳/۷ درصد) به‌کارگیری فناوری‌های اطلاعاتی را ضروری و بیشترین مزیت استفاده از این امکانات را کاهش تلاش انسانی دانسته‌اند. همچنین، تمامی این مدیران بر افزایش سطح مهارت‌ها و

دانش خود در این فناوری‌ها تأکید کرده‌اند و بالا بردن سطح دانش کتابداران خود را با استفاده از آموزش این مهارت‌ها جزء اهداف خود دانسته‌اند.

رمضان (۲۰۰۴) با بررسی نظرات ۲۴۴ نفر از کتابداران کتابخانه‌های پاکستان به سنجش ارتباط میان دانش کتابداران و فناوری‌های اطلاعاتی و نگرش آنان نسبت به استفاده از این فناوری‌ها پرداخت. وی نشان داد که هر قدر میزان دانش کتابداران در سطح بالاتری باشد، نظر آنان نسبت به استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌ها مثبت‌تر و ضروری‌تر است. شفیق^۱ (۲۰۰۷) نیز از طریق بررسی وب‌سایت کتابخانه‌ها و همچنین مصاحبه و ارائه پرسشنامه به دانشجویان کتابداری، دریافت که محیط‌های الکترونیکی قرن ۲۱ دانش و مهارت کتابداران را می‌طلبد. فناوری به‌تنهایی نمی‌تواند تغییرات مورد نیاز را ایجاد کند. نگرش‌ها، سیاست‌ها، و شیوه‌های کتابداران برای ارائه خدمات مفید باید به موازات استفاده از فناوری‌های نوین تغییر کند.

با توجه به اهمیت موضوع، به نظر می‌رسد که هنوز بررسی این دیدگاه‌ها و نگرش‌ها جای پژوهش دارد و لازم است در سطح بالاتری از کتابخانه‌ها انجام گیرد. بنابراین، پژوهش حاضر بر آن شد تا موضوع مورد بحث را در میان کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس مورد سنجش قرار دهد و دیدگاه کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی را نسبت به فناوری‌های اطلاعاتی جدید و ضرورت استفاده از آنها و پیش‌بینی آینده شغلی آنان با توجه به ورود سریع فناوری‌های نوین بسنجد. با این فرض که کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، نگرش مثبتی نسبت به جایگاه حرفه‌ای خود در آینده دارند؛ اما بین ویژگی‌های فردی (مدرک تحصیلی، سابقه کاری و ...) و نگرش آنها نسبت به آینده، ارتباط معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی

این مطالعه از نوع کاربردی است و به شیوه پیمایشی انجام شد. جامعه آماری ۸۰ نفر از کتابداران و اطلاع‌رسانان شاغل در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی بودند. از پرسشنامه‌ای استفاده شد که در پژوهش حرّی و قاضی میرسعید (۱۳۸۶) به کار رفته بود. روایی و پایایی آن (ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۳/۸) دوباره ارزیابی و تأیید شد.

پرسشنامه شامل ۶۶ گویه در سه بخش عوامل درونی، بیرونی، و نگرشی و براساس طیف لیکرت تنظیم گردید. حداکثر و حداقل امتیاز بر مبنای مقیاس مربوطه ۱۱۰ و ۲۲ برای هر کدام از عوامل در نظر گرفته شد. مجموع امتیازات حداکثر و حداقلی ۱۳۲ بود که میانگین امتیاز هر فرد در هر قسمت ۶۶ محاسبه شد.

1. Shfique

یافته‌ها

از تعداد ۸۰ نفر کتابدار شاغل در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، تعداد ۶۴ نفر آنان دانش‌آموخته رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند و ۱۶ نفر در رشته‌ای غیر از کتابداری تحصیل کرده‌اند. ۳۳ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد و دکتری و ۴۸ نفر دارای مدرک کارشناسی هستند.

آزمون دوجمله‌ای برای تک‌تک سؤالات عوامل درونی، بیرونی، و نگرشی انجام گرفت. نتایج در ستون چپ با عنوان برآورد نهایی با علامت + وقتی که نسبت موافق و کاملاً موافق بیشتر بود و با علامت - وقتی که نسبت مخالف و کاملاً مخالف بیشتر بود، مشخص شد. جدول ۱ به عوامل درونی اختصاص دارد. در محاسبه میانگین سؤالات مربوط به عوامل درونی، میانگین اهمیت به عوامل درونی از نگاه کتابداران ۴/۰۹ (در مقیاس ۵) به دست آمد، به این معنی که اهمیت عوامل درونی به اندازه کافی قوی به نظر می‌رسد. از تعداد ۸۰ نفر از کتابداران جامعه پژوهش به طور متوسط ۷۷ نفر (۹۶/۲۵ درصد) به این عوامل پاسخ بالاتر (موافق و کاملاً موافق) داده‌اند. بنابراین، آزمون دوجمله‌ای با اطمینان بالا (۹۵ درصد) اهمیت بالای عوامل درونی از دیدگاه کتابداران را تأیید کرد.

جدول ۱. میانگین پاسخ کتابداران و اطلاع‌رسانان به عوامل درونی

برآورد نهایی	P	میانگین	پرسش
+	$P < 0,05$	۲/۸۴	آیا زمانی که وارد این حرفه شدید، به آن آگاهی داشتید؟
+	$P < 0,05$	۴/۵۶	آیا در انجام وظایف حرفه‌ای خود احساس مسئولیت می‌کنید؟
+	$P < 0,05$	۴/۱۶	آیا در رویارویی با آینده حرفه، خود را دارای اعتماد به نفس می‌دانید؟
+	$P < 0,05$	۴/۰۵	آیا به عنوان یک کتابدار با مفهوم کتابخانه‌های نوین آشنا هستید؟
+	$P < 0,05$	۴/۰۶	آیا برای شناخت فناوری‌های اطلاعاتی دارای آمادگی عملی هستید؟
+	$P < 0,05$	۴/۰۶	آیا برای آشنایی با اصطلاحات مربوط به فناوری‌های اطلاعاتی تلاش می‌کنید؟
+	$P < 0,05$	۴/۲۹	آیا آشنایی و کار با نرم‌افزارهای جامع کتابداری را برای خود ضروری می‌دانید؟
+	$P < 0,05$	۴/۰۳	آیا شناخت کامل سیستم‌های عامل را بر خود الزامی می‌دانید؟
+	$P < 0,05$	۴/۴۶	آیا ضرورت آشنایی و کار با موتورهای جستجو در اینترنت را می‌پذیرید؟

+	$P < 0,05$	۴/۲۸	آیا آشنایی و کار با روش‌های جستجو در سایت‌های علمی را برای خود لازم می‌دانید؟
+	$P = 1$	۳/۵۴	آیا برای آشنایی با طراحی صفحات وب تلاش می‌کنید؟
+	$P < 0,05$	۳/۸۳	آیا برای آشنایی با طراحی صفحات خانگی کتابخانه احساس نیاز می‌کنید؟
+	$P < 0,05$	۴/۱۹	آیا آشنایی و کار با روش‌های جستجو در بانک‌های اطلاعاتی را بخشی از وظایف خود می‌دانید؟
+	$P < 0,05$	۴/۴۹	آیا آموزش به کاربران برای دستیابی به منابع مورد نیاز در محیط کتابخانه را از وظایف خود می‌دانید؟
+	$P < 0,05$	۴/۰۵	آیا نگرش شما نسبت به آینده حرفه، منبعت از دانش تخصصی شماست؟
+	$P < 0,05$	۴/۱۶	آیا نگرش شما نسبت به آینده حرفه، منبعت از تجارب شماست؟
+	$P < 0,05$	۳/۹۹	آیا ارتقای دانش حرفه‌ای شما را نسبت به جایگاهتان در آینده حرفه امیدوار می‌سازد؟
+	$P < 0,05$	۴/۲۶	آیا آشنایی با فناوری‌های اطلاعاتی در حیطه فعالیت‌های حرفه‌ای باعث افزایش منزلت شغلی شما خواهد شد؟
+	$P < 0,05$	۴/۳۵	آیا داشتن مهارت‌های فنی در حیطه فناوری‌های اطلاعاتی در حرفه به شما اطمینان خاطر می‌دهد؟
+	$P < 0,05$	۴/۱۶	آیا سن مانعی برای پیشرفت‌های حرفه‌ای شما نخواهد بود؟
+	$P < 0,05$	۴/۰۱	آیا جنسیت مانعی برای پیشرفت‌های حرفه‌ای شما نیست؟
-	$P = 0,219$	۳/۲۵	آیا در شرایطی که ملزم به انتخاب مجدد باشید، کار در این رشته را مجدداً انتخاب می‌کنید؟

همان‌طور که از جدول ۱ مشاهده می‌شود، عامل ۲۲ (انتخاب مجدد رشته و شغل کتابداری) از سوی کتابداران چندان قوی ارزیابی نمی‌شود. به بیان دیگر، کتابداران شاغل خواهان بهبود شرایط مؤثر بر حرفه کتابداری هستند.

جدول ۲. میانگین پاسخ کتابداران و اطلاع‌رسانان به عوامل بیرونی

پرسش	میانگین	P	برآورد نهایی
آیا حقوقی که دریافت می‌کنید با وظایفی که انجام می‌دهید، کاملاً متناسب است؟	۲/۳۵	$P < 0,05$	-
آیا از تسهیلات رفاهی سازمانی که در آن کار می‌کنید، برخوردارید؟	۲/۸۳	$P = 0,219$	-
آیا مدیر شما با علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی آشناست؟	۳/۹۸	$P < 0,05$	+
آیا رفتار مدیرتان عاملی مؤثر در ارتقای حرفه‌ای شماست؟	۲/۳۵	$P < 0,05$	-
آیا از شما به خاطر کارهای شایسته‌ای که انجام می‌دهید، قدردانی می‌شود؟	۳/۹۱	$P < 0,05$	+
آیا شرایط محیط کار پذیرای نوآوری‌های شما در حرفه است؟	۲/۸۸	$P = 0,146$	-
آیا شرایط محیطی برای شناخت توانمندی‌های شما در حرفه آماده است؟	۳/۲۰	$P = 0,911$	+
آیا در محیط کار شما امکانات کامپیوتری مناسبی وجود دارد؟	۳/۲۱	$P = 1$	-
آیا در محیط کار با فناوری‌های اطلاعاتی تعامل مناسب دارید؟	۳/۵۳	$P < 0,05$	+
آیا استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی سطح فعالیت‌های حرفه‌ای شما را ارتقا می‌دهد؟	۳/۵۹	$P = 0,057$	+
آیا کار گروهی قابلیت‌های حرفه‌ای شما را افزایش می‌دهد؟	۴/۰۶	$P < 0,05$	+
آیا رفتار کاربران در قبال خدماتی که ارائه می‌دهید، شما را نسبت به آینده حرفه امیدوار می‌کند؟	۳/۸۶	$P < 0,05$	+
آیا حضور متخصصان رایانه در حرفه از نظر شما منطقی است؟	۳/۸۰	$P < 0,05$	+
آیا متخصصان رایانه را همکاران جدید خود می‌دانید؟	۴/۰۴	$P < 0,05$	+
آیا حضور متخصصان رایانه در حرفه، امنیت شغلی شما را تهدید می‌کند؟	۳/۹۴	$P < 0,05$	-
آیا برای توانمندسازی شما در حرفه، دستگاه ذریعۀ برنامه‌ریزی کرده است؟	۲/۴۶	$P < 0,05$	-
آیا آموزش‌های رسمی کتابداری و اطلاع‌رسانی از شما یک متخصص ساخته است؟	۳/۰۵	$P = 0,093$	-
آیا آموزش‌های مستمر در حیطة فناوری‌های اطلاعاتی می‌تواند شما را برای آینده حرفه آماده کند؟	۴/۱۸	$P < 0,05$	+
آیا برای آشنایی با فناوری‌های اطلاعاتی شخصاً هزینه می‌کنید؟	۳/۳۶	$P = 0,057$	+
آیا از فرصت‌هایی که دارید، برای ارتقای جایگاه خویش در آینده حرفه استفاده می‌کنید؟	۳/۱۹	$P = 0,057$	-
آیا زمینه فعالیت شما در بخش خصوصی به‌عنوان کتابدار فراهم است؟	۳/۵۸	$P < 0,05$	+
آیا برای شناخت تحولات جهانی در حرفه با همکاران کتابدار در خارج از کشور ارتباط دارید؟	۲/۲۱	$P < 0,05$	-

آزمون دو جمله‌ای برای تک تک سؤالات عوامل بیرونی نشان از اهمیت این عوامل در تعیین نگرش کتابداران نسبت به آینده دارد. البته، همان‌طور که در جدول ۲ مشخص است عوامل بیرونی جزء عوامل بازدارنده محسوب شدند نظیر حقوق، تسهیلات رفاهی، رفتار مدیر، شرایط محیط کار، حضور متخصصان کامپیوتر، برنامه‌ریزی برای توانمندسازی، آموزش‌های رسمی کتابداری و اطلاع‌رسانی، استفاده از فرصت‌های موجود برای ارتقای جایگاه، و شناخت تحولات جهانی در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی.

در مورد حضور متخصصان رایانه در این حرفه و امنیت کتابداران ۶۶ نفر (۸۲/۶ درصد) بالاتر از سه (موافق و کاملاً موافق) پاسخ داده‌اند. به بیان دیگر، کتابداران و اطلاع‌رسانان در کتابخانه‌ها حضور متخصصان رایانه را تهدیدی برای حرفه خود می‌دانستند. این موضوع از این لحاظ حائز اهمیت بود که کتابداران توانسته بودند خود را با شرایط جدید تطبیق دهند و روند تحولات فناوری‌های اطلاعاتی را در راستای کتابخانه و خدمات کتابداری مثبت تلقی کنند، ولی حضور متخصصان رایانه از نظر آنان تهدیدی برای آینده شغلی آنان محسوب می‌شود.

یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که اهمیت عوامل بیرونی از نگاه کتابداران ۳/۱۷ (در مقیاس ۵) است، به این معنی که اهمیت عوامل بیرونی از نگاه کتابداران کمتر از عوامل دیگر به نظر می‌رسید. آزمون دو جمله‌ای با اطمینان بالا (۹۵ درصد) اهمیت قابل قبول عوامل بیرونی از دیدگاه کتابداران را تأیید کرد.

جدول ۳. میانگین پاسخ کتابداران و اطلاع‌رسانان به عوامل نگرشی

پرسش	میانگین	برآورد نهایی
از اینکه يك کتابدار و اطلاع‌رسان هستم به خود می‌بالم.	۳/۷۴	+
من دارای اطلاعاتی در حرفه خویش هستم که می‌تواند برای انجام بهتر امور مفید واقع شود.	۴/۱۳	+
توجه عمده‌ام در زندگی این است که در حوزه تخصصی خود به شایستگی دست یابم.	۴/۲۰	+
از روابط حرفه‌ام با کاربران راضی هستم.	۴/۱۴	+
تحصیلات کتابداری را عاملی مهم در پیشرفت‌های آتی حرفه خود می‌دانم.	۳/۹۰	+
پست‌های کتابداری را متعلق به دانش‌آموختگان این حرفه می‌دانم.	۴/۰۹	+
حضور متخصصان رایانه در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی را يك ضرورت می‌دانم.	۳/۹۰	+
تحولاتی را که در عرصه فناوری‌های اطلاعاتی ایجاد شده با ارزش می‌دانم.	۴/۳۱	+

برآورد نهایی	میانگین	پرسش
+	۴/۲۶	شناخت و کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی را عاملی مهم در پیمودن مسیر ترقی خود می‌دانم.
+	۴/۲۱	فناوری‌های اطلاعاتی را ابزاری ضروری برای تحولات آتی حرفه خود می‌دانم.
+	۴/۱۳	لزوم استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی، آموزش‌های مستمر را برای من ضروری ساخته است.
+	۴/۴۴	داشتن ابزار و تجهیزات مناسب را برای کتابداران ضروری می‌دانم.
+	۴/۳۵	من به دنبال این هستم که در کارم از فناوری‌های اطلاعاتی استفاده نمایم.
+	۳/۷۴	از موضوعات و مباحث جدید مرتبط با شغل خویش مطلع هستم.
+	۴/۳۵	از پرداختن به مسائل جدید لذت می‌برم.
+	۴/۱۸	هنگامی که خود را در حرفه خویش روزآمد می‌دانم، احساس ناراحتی می‌کنم.
+	۴/۲۱	اگر بتوانم دانش حرفه‌ای خویش را ارتقا بدهم، توان آموزش به کاربران را به دست خواهم آورد.
-	۳/۲۰	اگر نتوانم خود را با تحولات فناوری در عرصه فعالیت‌های حرفه‌ای هماهنگ نمایم، کار خود را از دست خواهم داد.
+	۴/۱۸	مایلم در تصمیمات مربوط به اهداف واحد کاری خود شرکت کنم.
+	۴/۲۰	عدم توجه به مهارت‌های کتابداران را روشی نامطلوب برای نیل به اهداف آتی این حرفه می‌دانم.
+	۳/۵۹	هرگاه در کارم به مشکلی برمی‌خورم، می‌توانم با مدیرم در میان بگذارم.
+	۴/۰۵	برای ایجاد تغییرات در کتابخانه‌ای که در آن به کار مشغولم، تلاش می‌کنم.

جدول ۳ عوامل نگرشی را نشان می‌دهد. افزایش میانگین از مقدار ثابت ۳ (بی‌نظم) بر نگرش بالاتر کتابداران شاغل در کتابخانه‌ها دلالت داشت. نگرش کتابداران مورد مطالعه درباره جایگاه حرفه‌ای آنان در آینده ۴/۰۷ (در مقیاس ۵) به دست آمد که حاکی از نگرش مثبت آنان نسبت به موضوع مورد نظر بود. در همین ارتباط، آزمون دو جمله‌ای برای تک تک سؤالات ۲۲ گانه نگرش، نشانه مثبت بودن نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان نسبت به جایگاه آنان در آینده حرفه است. ۷۸ نفر از پاسخ‌دهندگان (۹۷/۵ درصد) پاسخ بالاتر از ۳ (موافق و کاملاً موافق) دادند. آزمون دو جمله‌ای با اطمینان بالا (۹۵ درصد) نگرش مثبت اطلاع‌رسانان نسبت به آینده حرفه‌ای را تأیید می‌کند. بنابراین، براساس این نتایج فرض اول پژوهش تأیید می‌شود.

همان‌طور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، همه ابعاد نگرشی مندرج در آن شامل عوامل ۱ تا ۲۲ غیر از عامل ۱۸ بسیار خوب بود و فقط اینکه کتابداران از اینکه نتوانند خود را با تحولات فناوری در عرصه فعالیت‌های حرفه‌ای هماهنگ کنند و در نتیجه، کار خود

را از دست دهند، نگران به نظر می‌رسیدند.

در پاسخ به فرض دوم پژوهش مبنی بر وجود ارتباط بین ویژگی‌های فردی (مدرک تحصیلی، سابقه کاری و ...) کتابداران و نگرش آنان نسبت به آینده می‌توان به موارد مندرج در جدول ۴ اشاره کرد.

جدول ۴. ارتباط بین ویژگی‌های فردی و نگرش

Sig.	ارتباط عوامل
۰/۳۶۳	جنسیت و عوامل نگرشی
۰/۰۷۴	رشته تحصیلی و عوامل نگرشی
۰/۰۱۳	میزان تحصیلات و عوامل نگرشی
۰/۰۵	سابقه کار و عوامل نگرشی

با توجه به مقدار معیار تصمیم در عامل جنسیت (۰/۳۶۳) و عامل رشته تحصیلی (۰/۰۷۴) که بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است) فرض صفر تأیید می‌شود. یعنی بین جنسیت کتابداران و نگرش آنان نسبت به آینده حرفه‌ای و همچنین بین رشته تحصیلی کتابداران و نگرش آنان نسبت به آینده حرفه‌ای ارتباط معناداری وجود ندارد و این دو متغیر مستقل از یکدیگر هستند.

با توجه به مقدار معیار تصمیم در عامل میزان تحصیلات (۰/۰۱۳) که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است) فرض صفر رد می‌شود. یعنی بین میزان تحصیلات و نگرش کتابداران به آینده حرفه‌ای آنان ارتباط معناداری وجود دارد. این دو عامل به یکدیگر وابسته هستند و افزایش میزان تحصیلات بر نگرش کتابداران نسبت به آینده آنان تأثیر گذار است.

همچنین، با توجه به مقدار معیار تصمیم در عامل سابقه کار (۰/۰۵) که با $P=0.05$ باز هم فرض صفر رد می‌شود. بین میزان سابقه کار کتابداران و نگرش آنان نسبت به آینده ارتباط معناداری وجود دارد. این دو عامل بر یکدیگر تأثیر گذار هستند، بنابراین فرض دوم پژوهش تأیید می‌شود (جدول ۴).

در مورد میزان ارتباط و تأثیر عوامل درونی و عوامل بیرونی بر نگرش کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی نسبت به آینده شغلی آنان با توجه به محاسبه ضریب همبستگی می‌توان چنین بیان کرد: عوامل درونی و بیرونی رابطه مستقیمی بر نگرش کتابداران نسبت

به آینده آنان دارند. البته، مواردی مثل حقوق و تسهیلات از عوامل بیرونی و برخی از آموزش‌های مربوط به فناوری اطلاعات (طراحی صفحات وب) و انتخاب مجدد این رشته به‌عنوان شغل و رشته تحصیلی می‌تواند از عوامل بازدارنده محسوب شود. ولی در مجموع، کتابداران شاغل در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی نسبت به آینده خود خوش‌بین هستند و نظر مثبتی به آینده دارند و پیشرفت‌های فناوری اطلاعات و گسترش میزان استفاده از آن در کتابخانه موجب نگرانی آنان نشده است. بنابراین، با توجه به اطلاعات به‌دست آمده، فرض اول پژوهش تأیید می‌شود (جدول ۵).

جدول ۵. ارتباط میان عوامل درونی و بیرونی و نگرش کتابداران

ارتباط عوامل	Sig.	ضریب پیرسون
عوامل درونی و نگرش	۰/۰۰۰	۰/۷۱۶
عوامل بیرونی و نگرش	۰/۰۰۰	۰/۴۵۴

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر دیدگاه کتابداران کتابخانه آستان قدس رضوی را نسبت به فناوری‌های اطلاعاتی نوین و ضرورت استفاده از آنها در کتابخانه بررسی کرده است. در خصوص نگرش کتابداران نسبت به فناوری‌های اطلاعاتی مشاهده می‌شود که ۸۰ درصد کتابداران، موافق کاربرد فناوری‌های نوین هستند. بر همین اساس، می‌توان بیان کرد که همزمان با تغییرات در کتابخانه‌ها، کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی نیز با توجه به آموزش‌های ارائه‌شده و افزایش سطح آگاهی‌ها نسبت به ضرورت استفاده از فناوری‌ها دید مثبتی پیدا کرده‌اند و کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی را در کتابخانه‌ها یک ضرورت می‌دانند.

همچنین، یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که این عوامل بیرونی از نظر کتابداران مهم هستند: قدردانی از وظایف انجام‌شده، آشنایی مدیر با حرفه، امکانات کامپیوتری در محیط کار، ارتباط با فناوری‌های اطلاعاتی در محیط کار، ارتقای فعالیت‌های حرفه‌ای، کار گروهی و افزایش قابلیت‌ها، رفتار کاربران و امید به آینده، حضور منطقی متخصصان رایانه (به‌عنوان همکار)، آموزش مستمر و آمادگی حرفه‌ای، سرمایه‌گذاری شخصی برای توانمندسازی، و فرصت‌ها و ارتقا. از سوی دیگر، این عوامل کمتر مورد توجه مسئولان است و در نتیجه، جزء عوامل بازدارنده محسوب می‌شوند: تناسب حقوق با وظایف، برخورداری از تسهیلات رفاهی، تأثیر رفتار مدیریتی در ارتقا، محیط و پذیرش نوآوری‌ها، شرایط محیط و توانمندی‌های حرفه‌ای، متخصصان کامپیوتر و تهدید شغلی، برنامه‌ریزی برای توانمندسازی،

آموزش رسمی و تخصصی، کار در بخش خصوصی، و ارتباط با همکاران خارجی. در بررسی عوامل نگرشی، غیر از عاملی که تحت عنوان "اگر نتوانم خود را با تحولات فناوری در عرصه فعالیت‌های حرفه‌ای هماهنگ نمایم، کار خود را از دست خواهم داد." بررسی شدند، بقیه جزء عواملی هستند که کتابداران و اطلاع‌رسانان نگرش مثبتی نسبت به آنها دارند. ولی در مورد این عامل، کتابداران از اینکه نتوانند خود را با تحولات مورد نظر در عرصه فعالیت‌های حرفه‌ای هماهنگ کنند و در نتیجه کار خویش را از دست بدهند نگران هستند.

در بررسی تأثیر عوامل بیرونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان شاغل مشاهده می‌شود که این رابطه به قدر کافی قوی است، اما رابطه "حضور متخصصان رایانه در حرفه و امنیت شغلی کتابداران" با نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان منفی و معنادار است. به این ترتیب که کتابداران و اطلاع‌رسانان در کتابخانه‌ها حضور متخصصان رایانه را تهدیدی برای حرفه خود می‌دانستند. این موضوع از این لحاظ حائز اهمیت است که کتابداران توانسته‌اند خود را با شرایط جدید تطبیق دهند و روند تحولات فناوری‌های اطلاعاتی را در راستای کتابخانه و خدمات کتابداری مثبت تلقی کنند، ولی حضور متخصصان رایانه از نظر آنان تهدیدی برای آینده شغلی آنان محسوب می‌شود. به هر حال، منطقی به نظر می‌رسد در شرایطی که کتابداران به کار خود علاقه دارند و حاضر به انتخاب مجدد آن هستند بهتر است با تدوین برنامه‌ای جامع مشکلات این حرفه را برطرف کرد تا آنها نسبت به جایگاهی که در آینده حرفه برای خویش متصور هستند با امید بیشتری به فعالیت حرفه‌ای خود ادامه دهند. در خصوص نگرش کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی نسبت به آینده شغلی خود مشخص شد که در مجموع، کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی دید مثبتی نسبت به آینده حرفه‌ای خود دارند. زیرا کتابداران استفاده از فناوری‌های نوین در کتابخانه را به عنوان یک فرصت برای رشد پذیرفته‌اند.

با توجه به نتایج به نظر می‌رسد ایجاد بستری برای تحقق اراده کتابداران نسبت به انطباق با آینده حرفه، مستلزم بازنگری در نظام تشکیلات اداری و آموزشی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی و تأکید بیشتر مسئولان کتابخانه آستان قدس رضوی بر نقش عوامل مؤثر بر نگرش کتابداران این مرکز اطلاع‌رسانی مهم در کشور است.

پیشنهاد می‌شود برای افزایش نگرش مثبت کتابداران موارد زیر اعمال شود:

- تجدید نظر و تغییر در سبک آموزش رشته کتابداری با توجه به ورود فناوری‌های جدید باید مورد توجه قرار گیرد تا دانش‌آموختگان این رشته با اعتماد به نفس و بینش لازم نسبت به دانش کتابداری وارد عرصه فعالیت شوند.
- از آنجا که کتابداران به آموزش‌های مداوم جهت حفظ و افزایش دانش خود از

- فناوری‌های نوین نیاز دارند باید بودجه جداگانه‌ای برای آموزش کتابداران در نظر گرفته شود تا با افزایش سطح آگاهی کتابداران نسبت به فناوری‌های نوین، نگرش‌های آنان نسبت به فناوری‌های نوین مثبت شود.
- کتابداران باید با مسئولیت‌های جدید خود آشنا شوند تا بتوانند با فناوری‌های نوین همسو شوند.
  - کتابخانه باید به سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای مورد نیاز برای مدیران و کاربران و اشتراک پایگاه‌های اطلاعاتی برای خدمات مؤثر کتابخانه مجهز شود.
  - کتابداران برای استفاده مؤثر از فناوری‌های اطلاعاتی در جهت ارائه خدمات مطلوب‌تر تشویق شوند.
  - ایجاد فرصت‌هایی برای شرکت کتابداران در کارگاه‌های آموزشی حرفه‌ای، سمینارها و محیط مساعد برای خواندن، پژوهش، و آشنا شدن آنها با تحولات حوزه طراحی نرم‌افزار، استانداردهای جدید و منابع و نظام‌های الکترونیکی می‌تواند در ایجاد نگرش‌های مثبت کتابداران نسبت به فناوری‌های نوین مؤثر باشد.
  - دستیابی به منابع و مجلات حرفه‌ای و عضویت در گروه‌های بحث جهت روزآمدسازی دانش حرفه‌ای ضروری است، بنابراین باید این موضوع به‌عنوان بخشی از فعالیت‌های حرفه‌ای آنان مورد توجه قرار گیرد.
  - کتابداران باید ارتباط خود را با متخصصان رایانه و صاحبان فناوری تقویت کنند تا با شناسایی اهداف مشترک بتوانند با همدیگر مشارکت داشته باشند.
  - ایجاد محیط مطلوب برای مطالعه، پژوهش، و انتشار پژوهش‌هایی که با توجه به فناوری‌های اطلاعاتی یا در زمینه موضوعی آن باشند، می‌تواند در آشنایی کتابداران با فناوری‌های نوین مؤثر باشد.
  - کتابدارانی که به ارائه تجربیات و مهارت‌های کسب‌شده و اشتراک دانش میان کارکنان می‌پردازند، تشویق شوند.

مآخذ

- آستان قدس رضوی دارای رتبه نخست در حوزه کتاب خطی، چاپ سنگی، منابع دیجیتال و مطبوعات است (۱۳۹۱). گفتگو با محمدحادی زاهدی رئیس سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. دانشورز، (۹۴-۹۵)، ۴-۵.
- اسفندیاری مقدم، علیرضا؛ دهقانی، مژده؛ سه‌دهی، مریم؛ نعمتی انارکی، لیلیا؛ و حسن‌زاده، الهه (۱۳۹۱). دیدگاه مدیران کتابخانه‌های بیمارستان‌های آموزشی نسبت به جایگاه فناوری اطلاعات در این کتابخانه‌ها. فصلنامه دانش‌شناسی، ۵ (۱۹)، ۱-۲۲.
- بقایی، راضیه (۱۳۸۴). تأثیر فناوری‌های نوین اطلاعاتی بر کتابخانه‌ها و کتابداران. پیام بهارستان، (۴۸)، ۲-۴.

حری، عباس؛ قاضی میرسعید، جواد (۱۳۸۶). تأثیر عوامل درونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی کشور نسبت به جایگاه آنان در آینده حرفه‌ای. فصلنامه مدیریت سلامت، ۱۰ (۳۰)، ۵۱-۵۸.

صادقیانی، جمشید؛ حیدری، مهدیه‌السادات (۱۳۸۸). به‌کارگیری فناوری اطلاعات در کتابخانه‌های عمومی و راهکارهای توسعه آن. کتابخانه‌های عمومی کشور: تنگناها، توانمندی‌ها و راه‌کارها: گزیده مقالات نهمین همایش سراسری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهرا (س).../به کوشش مهدی شقاقی، مجید سبزی‌پور. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور؛ دانشگاه الزهرا (س)؛ انجمن علمی - دانشجویی کتابداری و اطلاع‌رسانی.

فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۳). تحلیل و بازآفرینی نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان در عصر تحول. مجموعه مقالات همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران. به کوشش محسن حاجی زین‌العابدینی. تهران: انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران؛ سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

فرهادی، ربابه (۱۳۷۸). بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌های دانشگاهی شیراز و نگرش کتابداران درباره کاربرد فناوری اطلاعاتی در کتابخانه‌ها. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، (۴۰)، ۷۵-۸۷.

قاضی میرسعید، جواد (۱۳۸۶). بررسی تأثیر عوامل بیرونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی کشور نسبت به جایگاه خود در آینده حرفه. مجله دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی تهران، ۲۰ (۳).

کاسل، املیا (۱۹۹۷). آینده برای متخصصان اطلاع‌رسانی: بازگشت به سوی آینده. (ابراهیم مختاری‌نهی، مترجم). تحویل اطلاعات در قرن بیست و یکم: خلاصه مذاکرات چهارمین کنفرانس بین‌المللی خدمات اطلاع‌رسانی انتفاعی در کتابخانه‌ها. تهران: چاپار، ۱۳۸۲.

مظفریان، شهرام (۱۳۸۷، ۹ اسفند). سازه نگرش افراد نحوه رفتار آنان را رقم می‌زند. روزنامه مردم سالاری. وزیرپورکشمیری، مهرداد؛ نوری‌زاده قصری، عاطفه (۱۳۸۹). بررسی نگرش مدیران کتابخانه‌های تخصصی دولتی شهر تهران نسبت به خرید منابع الکترونیکی. فصلنامه دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)، ۳ (۱۰)، ۹۳-۱۰۹.

Ramzan, M. (2004). Does level of knowledge impact librarians' attitude toward information technology (IT) applications? *2nd International CALIBER-2004, New Delhi, 11-13. February*, 21-31.

Shafique, F. (2007). Librarianship: How is the future perceived by librarians in Pakistan? *Library Review*, 56 (9), 811-820.

استناد به این مقاله:

زبردست، مریم؛ زیارتی عزیز، اکرم (۱۳۹۴). نگرش کتابداران نسبت به جایگاه حرفه‌ای خود در عرصه تحولات فناوریانه (نمونه پژوهی: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی). فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۶ (۳)، ۱۵۱-۱۶۵.